

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ІННОВАТИКИ

УДК: 330.3: 334.061.2

Віра УСИК

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджено взаємозв'язок двох феноменів – економіки знань та підприємництва. Встановлено роль знання для розвитку підприємництва у теоретичному та практичному аспектах. Проаналізовано рівень розвитку та державної підтримки інноваційного підприємництва в Україні.

The relation between two phenomena: knowledge economy and entrepreneurship is studied in the article. The role of knowledge for business development in the theoretical and practical aspects is determined. The level of development and state support of innovative ventures in Ukraine is analyzed.

Ключові слова: економіка знань, підприємство, інноваційне підприємство, державна підтримка.

Key words: knowledge economy, entrepreneurship, innovative ventures, state support.

З кожним днем все більш відчутним стає стрімкий перехід до економіки знань у багатьох сферах, а в майбутньому, зважаючи на значне прискорення соціально-економічних процесів, ця тенденція тільки посилюватиметься. Побудова економіки знань у найближчі десятиліття стане стратегічним напрямом діяльності і окремого підприємства, і держави загалом.

Наукова проблема вивчення взаємозв'язку економіки знань та підприємництва пов'язана з розумінням ролі знання та здатністю застосовувати його для блага людства. В сучасний період, що характеризується швидкими соціокультурними і економічними змінами, людина найчастіше має справу не з готовими системними знаннями, а з інформацією, з якої нове знання потрібно уміти правильно виокремити та знайти оптимальні шляхи його використання. Творчо працюючий фахівець (підприємець) є не стільки споживачем готової інформації, скільки генератором, інтерпретатором і розповсюджувачем знання. Ще більшою мірою це стосується так званих інтелектуальних підприємців, які стають практичним рушієм процесу формування економіки знань [1, с. 191].

Переконалим, на нашу думку, є той факт, що сьогодні у світі кожні п'ять років подвоюється обсяг знань, а в провідних компаніях світу частка вартості нематеріальних

© Віра Усик, 2012.

активів досягає 80%. Такі темпи розвитку ресурсу знань вказують на те, що країни, які найближчі 5–10 років не перейдуть до постіндустріального суспільства, ризикують назавжди залишитися в індустріальній епосі. За яскравим виразом П. Друкера, більшість ресурсів вже не є специфічними: «Самий головний ресурс, що відрізняє бізнес та забезпечує вирішальні конкурентні переваги, – це специфічні виробничі та управлінські знання, які використовуються при веденні бізнесу» [2].

Сьогодні здатність до генерації, використання та розповсюдження нових знань стає основою національної конкурентоспроможності та базовою передумовою прискореного інтенсивного соціально-економічного зростання. Першими досліджували економіку знань у світі такі фахівці, як Г. Беккер, М. Блауг, П. Друкер, Д. Рісмен, Р. Солоу, Дж. Стігліц, Е. Тоффлер та інші. Серед вітчизняних науковців помітні здобутки в цьому напрямі мають Ж. Поплавська, В. Поплавський, В. Семиноженко, Л. Федулова та інші.

Однак, незважаючи на широкий потік наукових та популярних публікацій за визначеним напрямом, залишається нерозкритим і малодослідженим питання осмислення ролі знання для розвитку підприємництва, яке створюватиме нові потреби, нові ніші на ринку і стане «двигуном» сучасного розвитку.

Метою дослідження є виявлення перспектив інноваційного розвитку України на основі аналізу взаємозв'язків економіки знань та підприємництва.

Сьогодні у світі починають домінувати принципово нові підприємства, а серед старих лідерів-гігантів залишилися лише ті, які змогли навчитися швидше реагувати і пристосовуватися.

У період ранньої індустріалізації у конкуренції перемагали ті, хто забезпечував собі доступ до сировинних ресурсів. Основні моделі ведення бізнесу були спрямовані на забезпечення ефекту масштабу: чим більше виробляється продукції, тим менша собівартість одиниці цієї продукції. Потім на перший план стали виходити технології. У дещо спрощеному вигляді формула бізнесу мала такий вигляд: на глобальному фінансовому ринку підприємець купував гроші, на ці гроші купував технології, на їх основі створював виробництво, виробляв і продавав так, щоб повернути борги і отримати прибуток. Створення економічної вартості (вартості бізнесу) ставало домінуючою метою, а сам бізнес перетворювався на товар [3].

У 90-і роки ХХ ст. починає формуватися новий тип економічних відносин. Знання стали самостійним продуктом і створили новий сектор економіки. Разом із соціальним капіталом вони стають основним джерелом добробуту. Тепер базові стратегії бізнесу пов'язані з інноваціями. Природні ресурси вже не створюють значних конкурентних переваг ні для країн, ні для окремих компаній. Лише один природний ресурс відіграє визначальну роль – людський розум.

Економіка знань володіє багатьма рушійними характеристиками, серед яких варто виокремити те, що сьогодні саме знання, або інтелектуальний капітал, стали критичними компонентами успіху; вони перетворилися на домінуючий чинник у створенні споживчої цінності. Тому лідерами на сьогодні є ті підприємства, які вміють ефективно управляти знаннями та інтегрувати їх у нові продукти та послуги, причому швидше за конкурентів.

Зміни, що відбуваються у суспільстві, нові технології і процеси стають складнішими, а тому зменшується ефективний розмір підприємств, адже конкуренція потребує більшої

мобільності та гнучкості, а покупці стали більш інформованими та витонченими. Крім того, відбулася віртуалізація багатьох продуктів, а швидкі технологічні зміни різко скоротили їх життєвий цикл.

Світовий досвід показує, що, на відміну від індустріальної економіки, за якої переважали великі промислові компанії, основними двигунами економіки знань є сектор малого та середнього бізнесу, зокрема інноваційні підприємства. З'являється новий принцип конкуренції: перемагає швидший (а не як було раніше – більший). Основними двигунами зростання стають люди, їхні здібності та знання, а не капітал; основними двигунами технологій – нові бізнес-моделі, комп'ютерний дизайн, е-бізнес, інформаційні технології. Спеціалізація вмінь, безперервне навчання, співробітництво, командна робота – це нові вимоги до ринку праці; а найважливіше, що працівники підприємства асоціюються не з витратами, а з інвестиціями.

Нині найбільш прогресивні підприємці розуміють, що прибуток вже не є головною метою підприємницької діяльності. Вони розглядають його як похідне явище, що виникає автоматично, якщо є інноваційна ідея, інноваційний проект та інноваційний продукт. Головне для таких підприємців – реалізувати свої знання, інтелект через створення чогось такого, чого ще не було. Цим новим вони впливають на свідомість споживачів, задають моду, створюючи свою нішу на ринку. Крім цього, вони намагаються передбачити майбутнє, в якому саме знання будуть відігравати провідну роль, і черпати свої ідеї саме з майбутнього. Продукт таких ідей має нести нові знання, стимулювати людей у їх прагненні до нових знань [4].

Останніми роками компонент знань у товарах та послугах швидко зростає і стає важливим фактором споживчої вартості, що вказує на значний вплив економіки знань на розвиток підприємництва (рис. 1).

Рис. 1. Співвідношення матеріальних та нематеріальних активів, що використовуються у підприємстві

Важливість інновацій у діяльності підприємств зумовлюється багатьма чинниками. В останнє десятиріччя дії світових конкурентів в інноваційній сфері призвели до того, що Україна почала стрімко втрачати позиції серед технологічно розвинених країн, де частка наукоємних виробництв і витрат на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи у ВВП неухильно зростає (рис. 2). Фахівці визнають, що XXI ст. – це століття знань, де більша частка валового національного продукту передових країн припадатиме на виробництво нових продуктів та їхнього продажу. Причому через глобальну конкуренцію, швидкі зміни, потоки інформації, що збільшуються й прискорюються, труднощі бізнесу та різке скорочення життєвого циклу інноваційних товарів шансів на отримання надприбутку залишається все менше [5, с. 228].

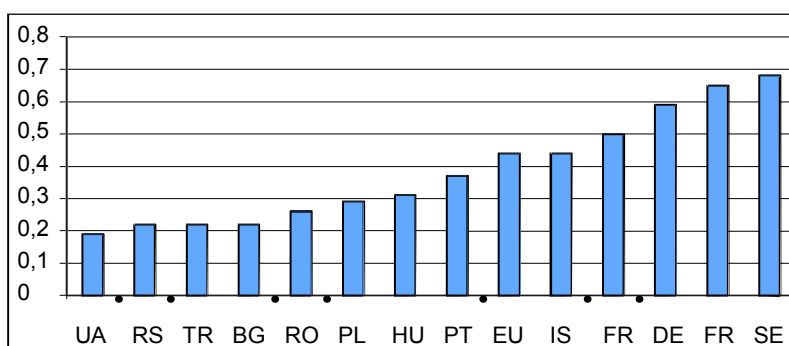

Рис. 2. Місце України за науково-інноваційними показниками (порівняно з деякими країнами ЄС), 2008–2009¹ [6]

Україна відрізняється від більш економічно розвинутих країн слабкою участю підприємницького сектору у фінансуванні та проведенні наукових досліджень та розробок. Наша держава демонструє трикратне відставання від Європи-5 за витратами держави на дослідження та інновації, що закладає зростаючу тенденцію відставання України від розвинених держав в економіці, науці й технологіях у майбутньому (табл. 1).

Крім недостатнього рівня фінансування науково-дослідної сфери, розвиток інноваційного підприємництва в Україні ускладнюється ще такими не вирішеними проблемами, як: недосконалість існуючого законодавства, що регулює інноваційну діяльність, недостатня державна підтримка науковців та винахідників, відсутність збалансованої інноваційної політики та нерозвиненість інноваційної інфраструктури. Якщо українське суспільство хоче побудувати державу, яка буде позиціонуватися у світі як високотехнологічна, то необхідно створювати та розвивати інноваційні підприємства. Українській владі варто визначити й усвідомити основні базові соціально-економічні проблеми, потім спроектувати викорис-

¹ UA – Україна, RS – Росія, TR – Туреччина, BG – Болгарія, RO – Румунія, PL – Польща, HU – Угорщина, PT – Португалія, EU – середє значення для країн ЄС, IS – Іспанія, FR – Франція, DE – Німеччина, FI – Фінляндія, SE – Швеція.

тання вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалу для їх подолання та докласти усіх зусиль для реального включення інтелектуального потенціалу нації у вирішення соціально-економічних проблем і в найближчій, і у віддаленій перспективі.

Таблиця 1

Порівняння України з Європою-5 за головними показниками суспільства, заснованого на знаннях

Порівняння за індексом інтелектуальних активів суспільства (Iia)							
Країна	Iia	Термін навчання в школі (роки)	Молодь до 15 років, що отримує освіту (% від населення)	Кількість газет на 1000 осіб	Кількість інтернет-користувачів на 10000 осіб	Кількість телефонних ліній на 100 осіб	Кількість мобільних телефонів на 100 осіб
Європа-5	0,704	15,92	18,17	426,8	4897	68,53	78,3
Україна	0,176	11,5	17,05	54	180	21,61	8,38
Порівняння за індексом перспективності розвитку суспільства (Iпр)							
Країна	Iпр	Витрати на дослідження та інноваційний розвиток (% від ВВП)	Витрати на оборону (% від ВВП)	Витрати на охорону здоров'я (% від загальних державних витрат)	Кількість учнів на одного вчителя в початковій школі	Індикатор свободи від корупції (за 10-бальною шкалою)	
Європа-5	0,761	2,80	1,760	13,0	11,3	9,22	
Україна	0,383	0,95	1,793	7,6	20,0	2,30	

Джерело: Зеркало недели. – 2005. – 3 сент. – С. 16.

Отже, можемо констатувати, що глобалізація та інформаційна революція зумовили появу принципів формування нового соціуму, що вже отримав назву суспільства знань і нової економіки. Аналіз нової ролі знання дав змогу виявити тенденцію стрімкого зростання значення знання та інтелекту в сучасному суспільному розвитку. Визначення підприємництва як інноваційної діяльності вказує на те, що інтелектуальна складова тут має бути і є головною засадою розвитку. Саме новизна як продукт творчості та інтелектуального мислення завжди виокремлювала підприємницьку діяльність серед інших видів діяльності людини.

Якщо джерелом конкурентних переваг в індустріальній економіці були доступ до сировини, зручні транспортні маршрути, місткий споживчий ринок, дешева робоча сила, то в економіці знань чинниками успіху стали інновації та підприємництво, що ґрунтуються на знаннях, а також розвинена інфраструктура інформації та знань. Широкий кругозір, творче мислення, вміння доводити свою ідею до практичного втілення й насичення новим товаром ринку – це ті головні якості, що сьогодні потрібні підприємцю й більш за все цінуються у сфері бізнесу.

Для забезпечення розвитку нової економіки та нового типу підприємництва необхідна державна підтримка та існування постійно діючого діалогу між державою й суспільством, владою і бізнесом як запоруки ефективного реформування економіки, правильності прийнятих рішень та стабільного розвитку держави. Першочерговими завданнями повинні стати подолання відриву науки від економічної практики, формування стабільної законодавчої бази для розвитку інноваційного підприємництва та належне фінансування державою або надання пільг для науково-технічних розробок.

Література

1. Лавриненко Л. М. Система управління знаннями / Л. М. Лавриненко // *Управління розвитком*. – 2010. – № 20 (96). – С. 190–191.
2. Друкер П. Ф. *Задачи менеджмента в XXI веке* : учеб. пособ. / П. Ф. Друкер ; пер. с англ. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2000. – 272 с.
3. *Інтелектуальне підприємництво, або Принципи набуття конкурентної переваги в новій економіці* / Г. Константинов, С. Філонович // *Harvard Business Review* – Россия от 14.10.2011.
4. Хомин О. В. *Интеллектуальный капитал как интерспецифический ресурс интеллектуального предпринимательства* / О. В. Хомин // *Социальная экономика*. – 2005. – № 3–4. – С. 107–115.
5. Єфремов О. С. *Взаємозв'язок основних елементів стратегії інноваційного розвитку підприємства* / О. С. Єфремов // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2012. – № 1. – С. 228–223.
6. *Дані для України за 2009 рік [Електронний ресурс] / European innovation scoreboard*. – Режим доступу : <http://www.proinno-europe.eu/page/european-innovation-scoreboard-2009>.